

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

11(20)

2011

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ETNOLOGIJA:

PRAEITIS, DABARTIS IR PERSPEKTYVOS

Sudarytojas ŽILVYTIS ŠAKNYS

LITHUANIAN ETHNOLOGY:

PAST, PRESENT AND FUTURE

Edited by ŽILVYTIS ŠAKNYS

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete, SocINDEX with Full Text

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Žilvytis Šaknys)</i>	5
<i>Foreword (Žilvytis Šaknys)</i>	7

Straipsniai / Articles

Žilvytis Šaknys

Ieškant idėjų praeityje: etnologijos istorija ir dabartis	9
In Search of Ideas in the Past: the History and the Present State of Ethnology. Summary	28

Ullrich Kockel

Kam reikia Europos etnologijos – ir kokios? Kritiniai svarstymai apie Europos etnologijos prasmę ir tikslą	33
Wherefor a European Ethnology – and Which One? Critical Reflections on the Meaning and Purpose of an European Ethnology. Summary	46

Vytis Čiubrinskas

Etnologija ir sociokultūrinė antropologija Lietuvoje: nuo tautos <i>kultūrą</i> <i>gelbstinčios</i> etnografijos iki kosmopolitinės antropologijos	49
Ethnology and Sociocultural Anthropology in Lithuania: from Salvage Ethnography to Cosmopolitan Anthropology. Summary	64

Auksuolė Čepaitienė

Etnologijos (etnografijos) ištakos ir <i>valstiečio</i> atradimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje	69
The Beginnings of Ethnology (Ethnography) and a Discovery of <i>a Peasant</i> in Lithuania of the Late 18th and Early 19th C. Summary	90

Marleen Nõmmela

Becoming an Ethnographer. Becoming a Science. Ferdinand Linnus and Estonian Ethnology in the 1920s	93
Tapimas etnografu ir mokslo formavimosi pradžia. Ferdinandas Linnusas ir Estijos etnologija XX a. 3-iajame dešimtmetyje. Santrauka	107

Waldemar Kuliowski

Etnologija Lenkijoje: institucinė ir mokslo raida nuo 1910 metų iki šiandienos	109
Ethnology in Poland: Institutional and Scientific Development since 1910. Summary	123

Irena Regina Merkienė

Etnologijos institutas sovietmečio Lietuvoje mokslo politikos ir ideologijos kontekste	125
Institute of Ethnology in Soviet Lithuania in the Context of Science Policy and Ideology. Summary	140

John Helsloot

- Stress and Ritual. December Family Traditions in the Netherlands of Today 143
 Stresas ir ritualas. Gruodžio mėnesio šeimos tradicijos šių dienų Nyderlanduose. Santrauka 155

Vita Petrušauskaitė

- Antropologija mieste ar miesto antropologija? Tyrimo lauko mieste konstravimas 159
 Anthropology in the City or Anthropology of the City? Construction of Field-site in Urban Environment. Summary 176

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Jonas Mardosa. Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos. Liaudiško pamaldumo raiška XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje (*Irena Regina Merkienė*) 179
 Ullrich Kockel. Re-visioning Europe: Frontiers, Place Identities and Journeys in Debatable Lands (*Neringa Klumbytė*) 182
 Socialinė antropologija, etnografija ir biotechnologija. A. Čepaitienė (sud.) (*Rima Praspaliauskienė*) 183
 Aušra Zabieliene. Folkloro ansambliai dabartinėje Lietuvoje: etnologinis aspektas (*Rimantas Sliužinskas*) 186
 Tradicinė rytų aukštaičių vestuvių muzika. G. Kirdienė (sud.) (*Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene*) 189
 Senoji Lietuva. Paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje 2009 09 17– 2009 11 30. O. Fišman, B. Kulnytė, E. Lazauskaitė (sud.) (*Žilvytis Šaknys*) 196
 Martynas Purvinas, Marija Purvinienė. Mažosios Lietuvos kapinės ir antkapiniai paminklai I (*Skaidrė Urbonienė*) 199

Konferencijos / Conferences

- EASA 2010 m. konferencija „Krizė ir vaizduotė“ (*Vilius Ivanauskas*) 203
 Dešimtas SIEF kongresas Lisabonoje (*Skaidrė Urbonienė*) 206
 Žvilgsnis į tarpdalykinę mokslinę konferenciją „Tradicijos ir modernumo dermė, priešprieša, raidos perspektyvos“ (*Aušra Zabieliene*) 208

In Memoriam

- Jonas Balys (*Rita Repšienė*) 209

Kam reikia Europos etnologijos – ir kokios? Kritiniai svarstymai apie Europos etnologijos prasmę ir tikslą*

Ullrich Kockel

Ar Europos etnologija atveria perspektyvas, padedančias geriau suprasti dabarties problemas? Kokia etnologinio tiriamojo darbo praktika ir kokie teoriniai pagrindai tinka tokiam užsibrėžtam tikslui? Trumpai aptarę tyrimų sritį ir jos problematiką, panagrinėsime tris tarpusavyje susijusias etnologijos formas. Svarstymai apie hermeneutiką bei tarpdiscipliniškumą galiausiai iškelia klausimą, ką etnologai gali ir turėtų nuveikti, kodėl ir ko čia reiktų imtis.

Prof. Dr. Ullrich Kockel, Ulsterio universitetas, Europos etnologijos centras, Etnologijos katedra, Magee Campus, Londonderry BT48 7JL, Šiaurės Airija, el. paštas: u.kockel@ulster.ac.uk

Ižanga

Skirtingai nuo kitų universitetinių disciplinų, kurių dalykinę tapatybę, kad ir kokie būtų vidiniai skirtumai, konstruoja bendras dalyko pavadinimas, kalbant apie Europos etnologiją, kaip žinoma, turimas galvoje „įvairiai vadinamas dalykas“ – tie pavadinimai nuo klasikinės paradigminės tautotyros aprėpia (kartais daugiau, kartais mažiau) Europos kultūrologiją bei kultūros antropologiją siekdami medijų kultūrologiją. Į atskirų atmainų nagrinėjimą išsamiau čia nesileisime, jos pakankamai aptartos daugybėje įvadų ir apžvalgų¹. Nors pavadinimo klausimas ypač plačiai diskutuotas ir dokumentuotas vokiškai kalbančioje aplinkoje, jis iškyla ir Europos erdvėje, kaip jau kelerius metus byloja ir SIEF

* Straipsnis paremtas pranešimu „Kokia Europos etnologija ir kodėl?“, skaitytu š. m. gegužės 10 d. Lietuvos istorijos institute, Vilniuje, žurnalo redakcinės kolegijos surengtoje apskritojo stalo diskusijoje. Taip pat jis yra anksčiau skelbto straipsnio praplėstas variantas: Kockel Ullrich. 2009. Wozu eine Europäische Ethnologie – und welche?, *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* LXIII/112(3): 39–56.

¹ Apie tai vokiškai žr. (pirmojo leidimo datos): Bausinger, Jeggler, Korff, Scharfe 1978; Greverus 1978; Brednich 1988; Wiegelmann 1990; Kaschuba 1995; Kaschuba 1999; Götsch, Lehmann 2001; Gerndt 2002; Haller 2005; Zimmermann 2005; Warneken 2006; Jöhler, Tschofen 2008.

(Tarptautinės etnologų ir folkloristų draugijos – *Société Internationale d’Ethnologie et de Folklore*) diskusijos². Be to, Europoje tiesiog ne visur yra vienodos ar bent jau to paties lygmens sąlygos šiai disciplinai plėtotis, kad ir kokių pavadinimų ji būtų vadinama. Tokioje institucinėje aplinkoje, kokioje dirba kolegos iš Jungtinės Karalystės ir Šiaurės Airijos, Europos etnologija kaip savarankiška universitetinė disciplina faktiškai neegzistuoja³. Turint galvoje vis labiau suveržtus biudžetus beveik visi humanitariniai, o dabar jau ir daug socialinių mokslų patiria nuolat stiprėjantį oficialaus statuso spaudimą ir pamažu stumiami į tą patį pakraštį, kuriame Jungtinėje Karalystėje mūsų disciplina buvo visą laiką. Iš didžiųjų filologijų britų universitetuose jau beveik nieko nebeliko, filosofija daug kur seniausiai palaidota ar vargais negalais kapanojasi pasislėpusi kitose disciplinose, atrodo, kad, išskyrus istoriją ir anglistiką, pageidaujami tik tie dalykai, kurie turi tiesiogiai, t. y. per daug nesigilinant, išvelgiamą rinkos vertę. Turint galvoje tokią švietimo ir mokslo politikos situaciją, Europos etnologams Jungtinėje Karalystėje vis labiau iškyla klausimas, ką galime duoti mes, ko kiti dalykai (bent jau tokiu lygmeniu) nepajėgia⁴.

Tad toliau norėčiau šiek tiek išsamiau aptarti iš pradžių tris Europos etnologijos atmainas, nužymėdamas galimas gaires tolesnei diskusijai, skirtai pažinimo procesų ir tarpdiscipliniškumo aspektams. Tada jau ateis metas klausimui, ką Europos etnologija šiandien gali ir turėtų nuveikti, tačiau trumpai bus aptartas ir „kodėl?“, ir kaip tai atrodytų konkrečiu atveju.

Europos etnologija kaip specialus mokslas apie čionykštybę

Iš pradžių – turbūt tai paprasčiausia, kai klasikinę tautotyra matome kaip kraštotyros partnerę ir veidrodinį atspindį – Europos etnologija galėtų būti suprantama kaip mokslo sritis apie čionykščius dalykus. Čia reikia pasakyti, kad ši sąvoka nei mūsų, nei, mano žiniomis, kurioje nors kitoje disciplinoje šiuo metu nėra pakankamai teoriškai pagrįsta, taigi joje slypinti intelektualinė rizika reikalauja labai sąmoningai ir atsargiai pasitelkti terminiją.

Su sąvoka *čionykštybė*, vokiškąja jos versija, pirmiausia susidūriau naujausios Vidurio Europos istorijos kontekste, o ypač ten, kur buvo kalbama apie pasie-

² Apie Europos etnologiją už vokiškai kalbančių šalių ribų žr. Nic Craith, Kockel, Johler 2008. Apie SIEF diskusiją dėl pavadinimų žr. taip pat ir Rogan 2008.

³ Vos keli ne *School of Scottish Studies* Edinburge esantys kursai įtraukti į kitus dalykus: anglistiką (BA/MA, Šefelde), keltologiją (MA, Kardife), kultūros istoriją ir socialinę antropologiją (MA, Abedyne), istoriją / anglistiką / politologiją (MA, Ulsteryje). Šiuo metu yra tik tos dvi katedros Ulsteryje, daugiausia orientuotos į magistrantus ir doktorantus. Daugiau apie tai žr. Kockel 2008a.

⁴ Tai, kad Hermannas Bausingeris jau savo klasikiniame įvade į tautotyra panašiai kėlė šį klausimą, rodo, kad padėtis vokiškai kalbančiuose kraštuose, nors šio dalyko pozicijos ten palyginti stiprios, ne per labiausiai skiriasi ar skyrėsi. Žr. Bausinger 1971. Plg.: Burckhardt-Seebass 1997; König, Korff 2001.

nio (Kresy) regioną, kuris tarpukario laikotarpiu buvo ties rytine Lenkijos siena (žr., pvz., Trepte 2004). Ten ši sąvoka kilo iš žodžio, kuriuo daugelis regiono gyventojų save įvardindavo per gyventojų surašymus. Dar prieš tai, domėdamasis „Europos Vidurio“ padėties diskursais provokuojančiame Adriano Ivakhivo interpretavime (Ivakhiv 2006: 38), buvau atkreipęs dėmesį į slaviškąją versiją: „Tikrieji klajokliai (...) turėtų būti tie, kurie vadinami paprastu žodžiu *tuteishyi*, taip vadina tuos, kurie yra tiesiog „iš čia“, nors tas „čia“ kinta atsižvelgiant į daugybę „ten“, formavusių ir apibrėžusių teritoriją (...) per daugelį imperijos bei politinių ekonominių perrikiavimų“. Šitaip suprantama *čionykščio* sąvoka kiek praranda savo senamadišką aurą. Sykiu išryškėja, kad, nepaisant regioninės istorijos požiūrio deskriptyvumo, šioje sąvokoje esama analitinio potencialo. Europos etnologija, kaip čionykštybę tiriantis mokslas, neturi ir negali sustoti ties smulkiais tariamo savitumo apibūdinimais vien jau todėl, kad šie, jei lieka nereflektuoti, teikia peną to savitumo garbinimui, nesvarbu, dėl kokių motyvų šis būtų prasidėjęs, ir galiausiai, kaip parodė senosios tautotyros patirtis, veda į menką kitokio žmogaus, svetimšalio, vertinimą ar netgi niekinimą su baisiomis pasekmėmis. Užtat Europos etnologija, kaip specialus mokslas apie čionykštybę, traktuodamas tą savitumą visuomet turi jį sieti su tuo, kas svetima, nes viena be kito neįmanoma. Šitaip dėmesys tam, kas sava svetimame ir kas svetima savaime, tampa pagrindu lyginamajam savitumo suvokimui⁵. Tačiau ir šito dar negana.

Net ir toks komparatyvinis principas dar neužtikrina, kad iš jo neišaugo grynumo siekimas – jei ir ne paties mokslo, tai tikrai su juo susijusių politinių interesų. Net jei ir nesiskundžiama dėl pranašumo, tokios pretenzijos yra probleminės, mat jas retai įmanoma empiriškai pagrįsti. Savimi pasitikintys kultūros skleidėjai, pavyzdžiui, tradiciniai muzikantai Airijoje, jau seniai autentiškomis pripažįsta formas ir praktikas, jei šios duotajame kontekste, nepaisant kilmės, pasiekia savo tikslą (plg. Kockel 2005a). Šitaip dėmesys nukreipiamas į ypatingą čionykštybės kokybę, o ne į tai, kas sava. Liekant prie to paties pavyzdžio, tradicinė airiška muzika kaip tokia atpažįstama visame pasaulyje, net jei yra permelkta kitų įtakų. Taigi, tyrinėjant čionykštybę svarbu ne kažkokie pamatiniai grynumo priesakai, o kaip čia pat, vietoje, tarpusavyje susitinka kultūros, kaip vyksta konfliktai kultūrinėje kasdienybėje. Dėl to Ivakhivas čionykščius apibrėžia kaip tikruosius klajoklius, parodydamas gilią sąsają tarp to, kas sava, ir to, kas svetima, ką aš šiek tiek pateikiau samprotaudamas apie skiriančias ir pralaidžias sienas (žr. pvz., Kockel 2003a; Kockel 2005b).

⁵ Panašią minčių eigą rasime Duala-M'bedy 1977. Duala-M'bedy postuluoja svetimumą kaip tokį neegzistuojant, kad tai nukreiptų fokusą į jo konstruotumą. Šis požiūris yra itin prasmingas ir vaisingas, tačiau atspindi ir dabartinį postmodernų hiperindividualizmą, pagal kurį ego yra visos tikrovės šaknis. Nors ir pripažįstu šį konstrukta, vis dėlto man atrodo, kad nereikėtų visiškai išleisti iš akių materialiosios tikrovės anapus vaizdinio. Įdomią perspektyvą šiame kontekste pateikia Nakamura 2000.

Čia negalima pamiršti ar neįvertinti vietos svarbos. Šiandien daug girdime ir skaitome apie globalizavimą ir su juo susijusį vis globalėjančio visų kasdienio gyvenimo sričių tarpusavio ryšį. Mokslinės sąvokos vis dar stebėtinai linkusios mutuoti ir tapti metafizinėmis jėgomis. Dėl to ir globalizacija daug kam atrodo esanti nesulaikoma sociokultūrinių bei ekonominių permainų jėga. Tai kažkuo primena stabų garbinimą ar tikėjimą likimu, kurį modernizavimas – dar viena iš tokių metafizinių jėgų – juk jau seniai turėjo nugalėti. Tačiau tikrai abejotina, ar globalizavimo aspektas ką nors lemia čia pat, vietoje, vykstančiame kultūrų susitikime ar kultūrinės kasdienybės konflikte. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, kultūrų susitikimai, konfliktai ir mainai nėra jokia naujiena. Iš ekonomikos globalizavimo – vis globaliau plintančios neoliberalios kapitalistinio ūkio modelio versijos (bent jau iki paskutinės sistemos krizės) – be kritinės refleksijos neturėtume kildinti kultūrinio globalizavimo, nes šitaip to, kas vyksta vietoje, analizę supaprastintume iki ekonominių veiksnių. Nors tų veiksnių reikšmė ir didžiulė ir į juos reikia deramai atsižvelgti, bet tarp visų kitų disciplinų kaip tik Europos etnologija, kaip čionykščius dalykus nagrinėjantis mokslas, turėtų parodyti, kad tuo pasakyta dar toli gražu ne viskas ir kad svarbiausia galbūt netgi praleista. Ne viename tarpdisciplininiame sąlyčio taške ji gali būti tarpininkas ir filtras tarp lokalaus specifinio taikomojo lygmens ir universalios apibendrinančios teorijos, tapdama savotiška mokslo sąžine toje konkrečioje vietoje.

Europos etnologija kaip taikomasis regioninis mokslas

Kad būtų įtikinama, Europos etnologija, kaip čionykštybę nagrinėjantis mokslas, turi atsižvelgti į vietos ir erdvės specifiką, tačiau negali vien tik rinkti smulkius aprašymus. Jai kur kas svarbiau sistemingumas ir mąstymas sąsajomis, ir čia kalbame ne apie grynai konceptualaus lygmens žaidimus hipotetiniais metaforiškais globalių sistemų ryšiais, o kiekvienu atveju apie labai konkretų kultūros ekologijos tarpusavio persipynimą ir kasdienį vyksmą. Ta prasme Europos etnologiją reikia suprasti kaip taikomąjį regioninį mokslą, dėl to trūkstantį, palyginti su kitais socialiniais ir humanitariniais mokslais, teoriją, dėl ko neretai priekaištaujama, galima vertinti nebe taip griežtai. Taip nebus ginamas nei kietas induktyvizmas, nei reakcingas priešiškus teorijoms. Pirmasis pamiršta, kad viskam, kas interpretuojama, reikia teorinių rėmų, o už antrojo slypi universali teorija, ji nenori nagrinėti politinių faktų, jos pasaulėvaizdyje jie tiesiog turi būti. Užtat Europos etnologijai, kaip taikomajam regioniniam mokslui, svarbiausia prisidėti kuriant vieta ir erdvę grindžiamą teoriją⁶, nukreiptą į socioekonominės ir politines permainas.

⁶Tai galėtų, bet neturi būti suprantama pagal „Grounded Theory“. Ši atsineša savas problemas ir prieštaravimus, į kurias čia išsamiau leistas negalime. Apie tai žr. principo kritiką: Thomas, James 2006.

Septintojo dešimtmečio pabaigoje postuluotu „atsisveikinimu su senųjų tradicijų gyvenimu“ (Geiger, Jeggle, Korff 1970) buvo nusisukta nuo tradicinės tautotyros, šaknimis siekiančios XIX a. romantizmo nacionalinius judėjimus. Vietoj jos buvo reikalaujama politiškai ir socialiai bent jau principais adekvačios kultūrologijos, kuri atsižvelgtų į visuomenines sąlygas ir socialiai kritiniu požiūriu nagrinėtų buvusią ir esamą aplinką. Dieteris Krameris kabėjo apie kultūrologijos „būtinybę“ (Kramer 1997) kaip supratimo ir aktyvaus socialinio kitimo elementą kelyje į tinkamą kultūros teoriją. Tokios teorijos tinkamumą nemenka dalimi lemia ir jos vietos bei erdvės gelmė bei santykis su žmonių, su kuriais ji susijusi, kasdienine patirtimi bei gyvenimo praktika. Todėl ir Europos etnologijoje, kaip taikomajame regioniniame moksle, nepaisant visų postringavimų apie dirbtinį kultūrinių bendrijų konstravimą, etnografinis „bendruomenės tyrinėjimas“ ne tik išliko, bet ir tapo branduoliu, išsiplėtojusiu į naujas dimensijas (be kita ko, žr. Welz 1992).

„Atsisveikinimas su senųjų tradicijų gyvenimu“ vyko maždaug tuo pat metu kaip ir neryžtingas antropologijos „sugrįžimas“. Išleidus kultūrinės antropologijos perspektyvas, iš pradžių Skandinavijoje Europos etnologija iš dalies buvo „antropologizuota“, tai rodė ir atskirų institucijų pavadinimai, tačiau vien jais tikrai neapsiribota. Antropologizavimas dėmesį perkėlė į naujus klausimus – tarp jų į migraciją, tautų maišymąsi, turizmą. Greta tradicinių tam tikros vietovės bendruomenės tyrimų išsiplėtojo „daugiavietė (multi-sited) etnografija“ – metodas analizuoti reiškinius, į kuriuos klasikinė tautotyra dažniausiai neatsižvelgdavo. Būtent šis „daugiavietės etnografijos“ suklestėjimas bent jau iš paviršiaus, regis, prieštarauja čia eskiziškai pateiktai Europos etnologijai kaip taikomajam regioniniam mokslui. Tačiau šis tariamas prieštaravimas atsiranda tik iš abstraktaus grynojo konstruktyvizmo pozicijų. „Daugiavietis“ tyrimas galų gale irgi vyksta atskirose „vietose“, tai yra konkrečioje vietovėje. Tai, bent jau su išlygomis, tinka ir lauko tyrimams virtualiajame interneto pasaulyje⁷.

„Atsisveikinimas su senųjų tradicijų gyvenimu“ buvo ir laiko užmirštų politinių šio dalyko šaknų Apšvietos epochos visuotiniame valstybės moksle prisiminimas, o gal veikia naujas jų atradimas. XVIII a. svarbiausia buvo rinkti topografinę informaciją, kuri padėtų apsišvietusiai vyriausybei formuluojant tinkamą politiką, taigi, buvo žvelgiama iš viršaus į apačią ir vėl atgal, o šandien žvilgsnio kryptis veikia atvirkštinė. Atspirties taškas yra vietos situacija bei poreikiai. Šitaip Europos etnologija, kaip taikomasis regioninis mokslas, aiškiai priartėja prie tarpdisciplininio požiūrio į vadinamąją endogeninę raidą, o jis

⁷ Konkrečioms vietovėms skirtus tyrimus šioje srityje derėtų matuoti pagal tai, ar (ir kuria prasme) jų objektas yra tikra aplinka. Ten, kur jų tinkamumas gali būti pateiktas konkrečiu pavyzdžiu, jos tikrai įneša savo indėlį į Europos etnologiją kaip į taikomąjį regioninį mokslą.

nuo praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio buvo plėtojamas visame pasaulyje, Austrijoje, pavyzdžiui, tai darė Walteris Stöhras (Stöhr 1983), ir tada atrado kelią į regioninę politiką, pvz., Europos Sąjungos LEADER programos forma. Šių procesų tėkmėje kultūra irgi vis labiau traktuojama kaip išteklius lokaliai ir regioninei ūkio plėtrai. Tai Europos etnologijai kelia reikalavimus, gerokai pranokstančius empirinius taikomojo mokslo aspektus ir siekiančius filosofiją.

Europos etnologija kaip kultūrinis filosofinis pagrindas

Čia svarbus ne tiek principinis klausimas, kas gi yra toji kultūra arba kas ji turėtų ir galėtų būti, nes jo vieta veikia abstrakčioje filosofijos erdvėje, kiek labai konkretūs filosofiniai klausimai apie vietą tarp kitų disciplinų. Mokslas, save vadinantis „Europos“ – paprastai rašoma didžiąja „E“ – turi susimąstyti apie tokį pavadinimą, ypač kai čionykštybę dalykiškai analizuoja taikomasis regioninis mokslas. Kas konkrečiai yra „europietiška“ Europos etnologijoje? Kiek Europos etnologijai ir visų pirma ar išskirtinai rūpi Europa ir kokia Europa čia turima galvoje? Į šiuos klausimus galima atsakyti grynai pragmatiškai, vis kontingentiškiau apibrėžiant kompetenciją ir sritį, kuri kiekvienu atveju ar kiekviename tyrime gali būti skirtinga. Dėl to negalima priekaištauti, tačiau man rūpi labiau pamatiniai dalykai – pamėginti nustatyti bendrą mąstymo pagrindą. Kultūros filosofijos aspektu Europos etnologiją galima suprasti bent jau trejopai, tačiau skirtingos interpretacijos viena kitos neeliminuoja, jos netgi turi sąlyčio taškų.

Europos etnologija kaip kultūrinis filosofinis pagrindas iš pradžių gali būti suprantama kaip mąstymas iš Europos ir su Europa. Čia mums pirmiausiai rūpi intelektinė – ir gana nedideliu mastu geografinė – kilmė. Per 2001 m. Budapešte vykusį 7-tąjį SIEF kongresą Konradas Köstlinas apie Europos etnologiją kalbėjo kaip apie specifinę smalsumo formą. Tuo jis tikrai nenorėjo pasakyti, kad šį smalsumą peni fizikinės-geografinės vakarų Eurazijos subkontinento dirva. Geografija tik nubrėžia kultūros ekologijos ribas, o tai išties svarbu. Tačiau man čia svarbiausia atrodo būtinybė (savi)kriatiškai reflektuoti mūsų dalyko ir idėjų istoriją tam tikros kultūrinės filosofinės įtakos kontekste. Paprasčiau tariant, kasinėti reikia pradėti ten, kur stovime⁸. Kad ir kaip kentėtume dėl to, jog gimėme kultūrinėje aplinkoje, kuri šiandien pelnytai vadinama eurocentristiška, tačiau juk negalime apsimesti, kad nusipurtytume tos aplinkos teisingais intelektualiais pratimais. Geriau jau žvelgti į neišvengiamąjį mūsų egzistencijos eurocentrizmą kūrybiškai, kiek tai įmanoma. Čia prireiks ir drąsos atvirai išpažinti būtent tą aplinką – taigi, mąstyti ir iš Europos, ir su Europa, o ne dėl neteisingai suprasto principo – prieš Europą.

⁸ Už šią formuluotę esu dėkingas kolegai škotui. Žr. taip pat McIntosh 2004.

Būdamas kultūrinis filosofinis pagrindas Europos etnologija gali būti ir požiūris: mąstyti apie Europą. Šitaip Europa pripažįstama kaip eminės perspektyvos vieta ar pozicija. Kitaip nei antropologija, iki „sugriždama“ iš kolonijų, Europos etnologija niekad negalėjo pasislėpti už aiškaus eminės ir etinės perspektyvų atskyrimo fikcijos, bet tai nereiškia, kad tokių mėginimų nebuvo. Į tą požiūrį kaip pagrindas įeina ir jau minėta kritinė autorefleksija, nes be jos toks berėmis mąstymas iš Europos būtų pavojingas ir iš stebėtojo perspektyvos lengvai nuslystų į normatyvinį hierarchinį eurocentrizmą, iš kurio ką tik išsivadavome. Tačiau tada reikia ir į pačią Europą pažvelgti tokiu žvilgsniu – kaip į sąvoką ir vaizdinį. Kad ir į ką etnologiškai nukryptų mūsų akys, reikia patikrinti to dalyko santykį su Europa.

Tai jokių būdu nereiškia, kad mes kiekviename mažame (arba dideliame) tyrime privalome ar turėtume kelti sudėtingus klausimus apie Europą, nesvarbu, kaip ją suprantame. Tačiau tai reiškia, kad kiekvienas toks tyrimas turi kažką sakyti apie mūsų buvimo vietą, nesvarbu, patinka mums tai ar ne, ir todėl neturėtume šito pamiršti. Patiriama aplinka, apie kurią rašome, susilieja su mūsų pačių asmeniniais pasauliais, kurių kultūrinis kontekstas tiesiogiai yra toji Europa, kartais atrodanti mums tokia konceptualiai ir ideologiškai sunki. Negalime mąstyti niekaip kitaip, kaip tik iš šios aplinkos, todėl ir būtina visad rūpestingai permąstyti taip pat ir Europą.

Visa tai pripažinus galiausiai iškils klausimas: kodėl ir kam viso to reikia? Ar dalykas, kurio pavadinime yra „Europos“ su didžiąja „E“, morališkai ar kaip kitaip įpareigotas susimąstyti dėl Europos, o gal tai tiesiog atsitiktinumas? Ir ar tos mintys turėtų būti nukreiptos į tai, kokia gali, turėtų ar turi būti Europa, o gal Europos etnologijai pakaktų reflektuotų Europos aplinkų aprašymo? Kaip kultūrinis filosofinis pagrindas Europos etnologija turi priimti iššūkį apibrėžti Europą ne vien deskriptyviai, bet ir aiškiai normatyviai, net jei tokie apibrėžimai tebus laikini ir netikslūs. Konstruktyvizmas ir dekonstruktyvizmas Europą jau seniai ir plačiai paskelbė mirusia. Tačiau jei Europa dabar yra mirusi ar dėl kitų priežasčių ne(be)egzistuoja, ką tai reiškia Europos etnologijai? Kita vertus, jei Europa vis dėlto yra gyva, arba egzistuoja, kokia atsakomybė tenka visam dalykui, kurio pavadinimas akivaizdžiai susietas su subkontinentu? Kas yra Europa ir kur ji yra? Išsamiau šiais klausimais esu svarstęs kitur (Kockel 2003b; Kockel 2007b). Atsakymai gali skirtis, nelygu iš kur Europos etnologija žvelgia į Europą ir kas žvelgia kartu – kokie politiniai interesai, o pirmiausia – kokie lokalus specifiniai tarpdisciplininiai persipynimai. Reikia kelti etninius, estetinius ir ekologinius Europos tapatybės klausimus, ir ne vien todėl, kad Europa pernelyg dažnai apibrėžiama per judėjiškosios-krikščioniškosios ir islamiškosios tapatybių kontrastą.

Europos etnologija kaip cikliškas pažinimo procesas

Trys čia pateikti Europos etnologijos eskizai nekonkuruoja tarpusavyje, o patys yra tarsi konkurencija, bendra eiga. Jie tarpusavyje susipynę, vienas kitu pagrįsti, vienas kitą sąlygoja. Europos etnologija, kaip čionykštįbę tyrinėjanti mokslo sritis, yra pažinimo proceso pagrindas ir atskaitos taškas, ir ne dėl siauro induktyvizmo, kuris laikosi įsikibęs mažos empirinės erdvės, o todėl, kad visas gyvenimas vyksta čia pat, vietoje – ten, kur esame mes. Tai gali skambėti banaliai, tačiau neturėtų būti pamirštama, kai mokslo sritis nagrinėja būtent kasdienę aplinką.

Pripažinus tai toliau iškyla klausimas, ką fokusas į čionykštįbę reiškia sugyvenimui realiuose kontekstuose. Čionykštįbę po bendru vardikliu surenka įvairius individus ir grupes, nesvarbu, kas juos skirtų arba dėl ko jie būtų skirtingi. Bendrybės bei ypatybės kiekvienu atveju lokaliai specifiškai ir istoriškai susiformavusios bei išsisklaidžiusios kuria vietas ir erdves. Kokie reikalavimai iškyla politikai, ypač lokaliu bei regioniniu lygmeniu? Disciplinai, kuri yra vietoje ir gali ten būti kaip jokia kita, tenka atsakomybė įnešti konkretų indėlį į politiką, ypač šiais lygmenimis.

Kaip išgyvenama patirtis, visad vykstanti čia pat, šalia, formuoja mūsų pasaulėvaizdį? Kuo – kokiomis netiesiogiai suvokiamomis tikrovės sritimis – mes tikime? Prie jų priskirtinos ne tik aukštesnės būtybės, bet ir idėjos – tokios kaip „Europa“. Ką tuo norime pasakyti ir kaip ši reikšmė formuoja, koku atoveiksmiu atsiliepia į išgyvenamą patirtį? Į tokius klausimus kaip šis negalime atsakyti grynai empiriškai, jiems reikalinga filosofinė, o kartais gal net ir teologinė refleksija, be kurios vargu ar galimas atsakymas į pamatinį klausimą: ką turime galvoje sakydami „mes“? Čia užsidaro pažinimo proceso ratas, mes vėl esame vietoje ir turime leisti klausinėjami: kaip išreiškiame savo pasaulėvaizdžio tikėjimo principus ir kasdienėje, ir mokslinėje čionykštįbės apibrėžtyje (= apibrėžime)?

Europos etnologija kaip tarpdisciplininis branduolių susiliejimas

Europos etnologija, regis, yra ypač tinkama tokiems klausimams. Jos policentrinės istorijos pasekmė buvo gyva įvairovė ne vien pavadinimų, bet ir metodų, per kuriuos, turint omeny disciplinų visumą, atsiranda sinergijos potencialai, o jie, pranokdami paprastą pasikeitimą duomenimis bei idėjomis, gali padėti kurti tarpdisciplinines inovacijas. Europos etnologija gali pateikti įvairius bendro branduolio / bendrų branduolių aspektus. Būdama maža universitetinė disciplina ji yra centrinė jėga, padedanti ne tik pereiti nuo vieno požiūrio prie kito, bet ir sukurti kažką visiškai nauja. Kad tai pasiektų, Europos etnologai turi gerai išmanyti įvairias disciplinas, tačiau negali pasimesti paviršutiniškose metodų samplaikose, kas pernelyg dažnai neteisingai suprantama kaip tarpdiscipliniškumas.

Praktiniuose tyrimuose tarpdisciplininis darbas vyksta eklektiškai sudarytose grupėse, kai disciplinos lieka atskiros, tačiau jų ribos fliktuoja, mat tikras tarpdiscipliniškumas yra epistemologinis projektas, kuriame sudaromos naujos metodologijos. O šios remiasi jose esančių dalykų ištekliais, tačiau vien jais nepapsirboja. Šio daug vardų turinčio dalyko metodų įvairovė gali labai praversti. Nelygu institucinė ir geografinė aplinka, Europos etnologams susidaro įvairių aplinkybių, kuriomis jie, vedami asmeninio smalsumo (o jis greta disponuojamų finansinių lėšų yra pagrindinis tiriamojo darbo motyvas), gali sekti tokius tarpdisciplininius projektus (apie tai žr. ir Kockel 2008b). Kaip tai atrodo konkrečiu atveju, pamėginau papasakoti esė apie vokiečių menininką Josephą Beuysą kaip etnologą tyrėją žvalgytoją (Kockel 2011).

Kam reikia Europos etnologijos?

Grįžkime prie straipsnio pavadinime iškelto klausimo, kurį galima išskirstyti dalimis. Kam reikalinga etnologija – lyginamasis kultūrinių skirtumų ir bendrumų tyrimas? Etnologijos tyrimai atveria savęs ir kitų supratimo horizontus ir gali tapti praktiniu postūmiu bei pagalba kultūriniame tarpininkavime – tai ir *kultūros* perdavimas, ir perdavimas *tarp* kultūrų. Santykinai vietos sąlygotos teorinės koncepcijos yra reikalingas kontrastas universalizuojančioms kitų disciplinų teorijoms.

Europos etnologija tyrinėja tapatybės bruožus kasdienėje aplinkoje (įskaitant ir akademinį darbą), tiek viešumoje, tiek asmeninėje aplinkoje kaip rezultatą ir kultūros paveldą – autologiškai ar ksenologiškai – ir nagrinėja iš to atsirandančių derinių problemas (Kockel 2007a). Kultūros perdavimas ar perdavimas tarp kultūrų gali būti tiek akademinis, tiek populiarus mokslas, bet gali būti ir įsikišimas į įvairių grupių konfliktų sprendimą ar tų grupių subūrimą. Ir viena, ir kita reikalauja veidrodinės funkcijos: etnografiškai aprašytieji bei etnologiškai analizuotieji kaip tiesioginiai dalyviai turėtų atpažinti save su kuo mažesniais iškraipymais. Tačiau ką darysime su iš to kylančia pretenzija į tikrumą dėl laikmečio, kai deklaruojamas visų vertybių reliatyvumas? Be kita ko, ir dėl tokių klausimų Europos etnologijai būtina puoselėti vaisingus kontaktus su teologija ir filosofija.

Günterio Wiegelmanno vartojamą terminą „vidutinio spindulio teorijos“ (Wiegelman 1990) sukritikavo kolegos⁹, tačiau dėl jo verta pasvarstyti. Europos etnologija tokia, kokią ją čia keliais štrichais pristaciau, iš esmės turi būti plėtojama lokaliai / regionuose (tačiau nepametant iš akių tarptautinių / globalių dalykų!). Tokia vidutinio spindulio teorijomis grindžiama etnologija gali (kaip nedaugelis kitų disciplinų) patikrinti elementarias idėjas tuo, kas yra lokalu ir konkrečiu.

⁹ Be kita ko, žr. straipsnius priede: Wiegelmann 1995: 213–251.

Kam reikia *Europos* etnologijos?..

Tačiau kam viso to reikia „europietišškai“? Kad neišnyktų beorėje gryno diskurso erdvėje, tam, kas sava, ir tam, kas svetima, turi būti priskirta vieta istorijoje. Čia reikia priimti metodo istoriškumą – tiek jo tapsmą, įpintą į specifinį kontekstą, tiek jo aktyvaus tinkamumo ateičiai potencialą. Šiame kontekste deklaruotas bendrybes reikia kritiškai reflektuoti. Tiek autologiniai, tiek ksenologiniai tapatinimo modeliai turi būti istoriškai išmatuoti, kur reikia – skirtumai pripažįstami, o ne neigiami politinio korektiškumo sumetimais, ir rūpestingai paruoštos elgesio su jais formos. Tačiau tai darydami juk esame Europoje. Iš šio taško istorinis kiekvieno aspekto sąlygotumas asmeniniuose ir lokaliuose ar visuomeniniuose ir globaliuose dalykuose, kaip ir to aspekto kuriamoji jėga bei jos ribos ir potencialas, turi būti vertinami kritiškai. Čia svarbiausia, kaip elgiamasi su praeitimi, kuria grindžiame savo ateitį, įsisąmoninę, kad tradicija gali būti išties naikinama (be kita ko, žr. Kockel 2008c).

Šiandien plačiai pabrėžiamos įvairių visuomeninių kontekstų bendrybės, o skirtumai neakcentuojami. Tik iš dalies tai galima paaiškinti jau tapusiu kiek senamadišku konstruktyvizmu. Plačiai paplitusios skirtybių baimės priežastys, kurias Werneris Schiffaueris (Schiffauer 1996) diagnozavo jau praėjusio šimtmečio dešimtojo dešimtmečio viduryje, dar per mažai diskutuojamos. Atėjus daugiakultūriškumo madai šiandien *kosmopolitizmo* sąvoka išgyvena renesansą. Tačiau „kosmopolitiška“ nereiškia, kaip kad dažnai neteisingai suprantama, nesiskiriančių pasaulių, o reiškia kultūrinės aplinkas, kuriose esantieji, kad ir kokie skirtingi jie būtų, o kartais ir nepaisant tų skirtumų, gali gyventi kartu.

...ir kokios?

Europos etnologija, kurios eskizą čia pateikiau, tam tikra prasme yra prieštaringa, tačiau kaip tik dėl šio prieštaringumo ji tampa koherentiška. Kad ir tvirtai išisaknijusi čionykštybėje ji vis dėlto yra policentriška, turinti daug įvairių formų ir spalvų. Dėl to ją sunku priskirti vienai sričiai ir galima netgi pavadinti nedisciplinuota, tačiau tas nedisciplinuohtumas nėra vien dėl kanoninio nepaklusnumo, jis geba tiesti kelią tarpdisciplininėms inovacijoms ir, tikėkimės, joms atviras. Europos etnologija yra įsisąmoninusi savo disciplinos tradicijas, tačiau kritiška ir kartu kūrybiška. Ji gali, netgi, sakyčiau, turi būti skirtinga, kad pabrėždama skirtumus galėtų sukurti išties kosmopolitiško kultūros supratimo pagrindus.

Jonas Frykmanas ir Nilsas Gilje mums primena (Frykman, Gilje 2003)¹⁰, kad viena kertinių Europos etnologijos universalijų tiesų yra ta, jog joje tėra nedaug universalijų tiesų. Tai, kas iš pažiūros gali pasirodyti silpnybė, iš tiesų yra jos stiprybės:

¹⁰ Universalaus teoretizavimo teiginių vertės klausimas Europos etnologų keliamas jau seniai, pvz., Eggert 1974.

- tvirtai policentriška reiškia: nėra dominuojančios paradigmos, išskyrus pabrėžiamą įvairovę ir ekologiškai pagrįstos sąmonės reikalavimą;
- metodų pliuralizmas reiškia: nesibaiminama peržengti disciplinų ribų, metodus lemia veikiau klausimai nei disciplininiai kanonai;
- orientacija į problemas reiškia: susitelkus ties čionykštybės klausimais ir pragmatiškai jaučiant diferencijavimą.

Tokia Europos etnologija yra ir liks mokslinis dalykas, tačiau tuo pat metu ji kaip amatas turi būti suprantama ne tik retorine prasme, bet, pasak Richardo Sennetto (Sennett 2008), ir kaip tradicija grįstas besikeičiantis procesas, kuriam vykstant reikia ne tik stebėti pasaulį, bet ir pačiam į jį įsikišti. Tai reikalauja ateities vizijos, toji ateitis kuriama pasinaudojant praeitimi, o ne prieš ją, ir todėl gali remtis tradicijomis jų nepančiojama.

Kam reikia Europos etnologijos – ir kokios?

Europos etnologija, kurios kontūrus čia nubrėžiau, kaip kultūrinis filosofijos pagrindas giliai čionykštybe pagrįstam taikomajam regioniniam mokslui turėtų tiek prasmės, kiek jos atstovai ir atstovės būtų nusiteikę ir sugebėtų įgyvendinti minėtus potencialus. Su vieta ir regionu susijęs tiriamasis darbas atsilieps praktikos formavimuisi. Tokia Europos etnologija su visu interesų ir minčių bendrumu, nepaisydama nei geografinių, nei disciplininių ribų, vietose plėtosis visuomet (kartais net labai) skirtingai. Todėl laikantis čia eskiziškai pateiktų principų¹¹ į klausimą, kaip tai lokaliame kontekste galėtų būti įgyvendinta iš išorės, trumpam laikui atvykęs žmogus gali konkrečiai atsakyti tik padedant vietiniams. Dėl šios priežasties tebūnie vietoj baigiamųjų išvadų pateikti du (iš daugelio galimų) klausimų būtent tiems vietiniams:

- Kokios čionykštybės savybės turi būti atspirties taškas ir kokiomis reikia užsiimti?
- Kur reikia numanyti esant šitaip atsiradusios Europos etnologijos ribas ir kodėl būtent ten? (Kitaip tariant, kiek toli jos turėtų siekti ir ko verčiau neliesti?)

Iš vokiečių kalbos vertė Kristina Sprindžiūnaitė

Versta iš: Kockel Ullrich. 2010. Wozu eine Europäische Ethnologie – und welche? Kritische Überlegungen zu Sinn und Zweck einer Europäischen Ethnologie

Literatūra

Bausinger Hermann. 1971. *Volkskunde. Von der Altertumsforschung zur Kultur-analyse*. Darmstadt: Habel.

Bausinger Hermann, Jeggle Utz, Korff Gottfried, Scharfe Martin. 1978. *Grundzüge der Volkskunde*. Darmstadt: WBG.

¹¹ Išsamiau šis požiūris pateiktas: Kockel 2012.

Brednich Rolf. 1988. *Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie*. Berlin: Reimer.

Burckhardt-Seebass Christine (Hg.). 1997. *Zwischen den Stühlen fest im Sattel? Eine Diskussion um Zentrum, Perspektiven und Verbindungen des Faches Volkskunde*. Hochschultagung der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde, Basel. 31. Oktober – 2. November 1996. Göttingen: Deutsche Gesellschaft für Volkskunde.

Duala-M'bedy Munasu. 1977. *Xenologie. Die Wissenschaft vom Fremden und die Verdrängung der Humanität in der Anthropologie*. Freiburg: Alber.

Eggert Manfred. 1974. Zur Theoriebildung in der Europäischen Ethnologie. Ein Diskussionsbeitrag zu Günter Wiegmann, *Zeitschrift für Volkskunde* 70: 58–63.

Frykman Jonas, Gilje Nils. 2003. Being there. An Introduction, Frykman J., Gilje N. (eds.). *Being there. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*: 7–51. Lund: Nordic Academic Press.

Geiger Klaus, Jeggle Utz, Korff Gottfried (Hg.). 1970. *Abschied vom Volksleben*. Tübingen: TVV.

Gerndt Helge. 2002. *Kulturwissenschaft im Zeitalter der Globalisierung. Volkskundliche Markierungen*. Münster: Waxmann.

Göttsch Silke, Lehmann Albrecht (Hg.). 2001. *Methoden der Volkskunde. Positionen, Quellen, Arbeitsweisen der Europäischen Ethnologie*. Berlin: Reimer.

Greverus Ina-Maria. 1978. *Kultur und Alltagswelt: eine Einführung in Fragen der Kulturanthropologie*. München: Beck.

Haller Dieter. 2005. *dto-Atlas Ethnologie*. München: Deutscher Taschenbuchverlag.

Ivakhiv Adrian. 2006. Stoking the Heart of (a Certain) Europe. Crafting Hybrid Identities in the Ukraine-EU Borderlands, *Spaces of Identity* 6(1): 11–44.

Johler Reinhard, Tschofen Bernhard (Hg.). 2008. *Empirische Kulturwissenschaft. Eine Tübinger Enzyklopädie*. Tübingen: TVV.

Kaschuba Wolfgang (Hg.). 1995. *Kulturen – Identitäten – Diskurse. Perspektiven Europäischer Ethnologie*. Berlin: Akademie.

Kaschuba Wolfgang. 1999. *Einführung in die Europäische Ethnologie*. München: Beck.

Kockel Ullrich. 2003a. Heimat als Widerständigkeit: Beobachtungen in einem Europa freischwebender Regionen, Götsch S., Köhle-Hezinger Ch. (Hg.). *Komplexe Welt. Kulturelle Ordnungssysteme als Orientierung*. 33. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Jena 2001: 167–176. Münster: Waxmann.

Kockel Ullrich. 2003b. EuroVisions. Journeys to the Heart of a Lost Continent, *Journal of Contemporary European Studies* 11(1): 53–66.

Kockel Ullrich. 2005a. „Authentisch ist, was funktioniert!“ Tradition und Identität in drei irischen Städten, Götsch S., Kaschuba W., Vanja K. (Hg.). *Ort – Arbeit – Körper. Ethnografie europäischer Modernen*. 34. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Berlin 2003: 127–134. Münster: Waxmann.

Kockel Ullrich. 2005b. *Frontiers*, Welz G., Lenz R. (Hg.). *Von Alltagswelt bis Wandmalerei. Eine kleine Enzyklopädie. Ina-Maria Greverus zum Fünfundsechzigsten*: 62–63. Münster: LIT.

Kockel Ullrich. 2007a. *Heritage versus Tradition. Cultural Resources for a New Europe?*, Demossier M. (Hg.). *The European Puzzle. The Political Structuring of Cultural Identities at a Time of Transition*: 85–101. Oxford: Berghahn.

Kockel Ullrich. 2007b. Ieškant Europos vidaus ribų: ekoetnologiniai pamąstymai apie vietas ir istoriškumo prasmę, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 7(16): 57–76.

Kockel Ullrich. 2008a. *Turning the World Upside Down. Towards a European Ethnology in and of England*, Nic Craith M., Kockel U., Jöhler R. (Hg.). *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*: 149–163. Aldershot, Burlington/VT: Ashgate.

Kockel Ullrich. 2008b. *Liberating the Ethnological Imagination*, *Ethnologia Europaea* 38(1): 8–12.

Kockel Ullrich. 2008c. *Putting the Folk in their Place. Tradition, Ecology and the Public Role of Ethnology*, *Anthropological Journal of European Cultures* 17(1): 5–23.

Kockel Ullrich. 2011. *Morphogenetic Fieldwork and the Ethnologic of Toposophy: Meditation on a Coyote Wandering on Rannoch Moor*, Lerm Hayes C., Walters V. (eds.). *Beuysian Legacies in Ireland and beyond: Art, Culture and Politics*: 195–219. Münster: LIT.

Kockel Ullrich. 2012. *Being from and Coming to: Outline of an Ethno-Ecological Framework*, Williams L., Roberts R., McIntosh A. (eds.). *Radical Human Ecology: Intercultural and Indigenous Approaches*: 57–71. Aldershot: Ashgate.

König Gudrun, Korff Gottfried (Hg.). 2001. *Volkskunde '00. Hochschulreform und Fachidentität*. Hochschultagung der deutschen Gesellschaft für Volkskunde, Tübingen, 9.–11. November 2000. Tübingen: TVV.

Kramer Dieter. 1997. *Von der Notwendigkeit der Kulturwissenschaft. Aufsätze zu Volkskunde und Kulturtheorie*. Marburg: Jonas.

McIntosh Alastair. 2004. *Soil and Soul: People versus Corporate Power*. London: Aurum.

Nakamura Yoshiro. 2000. *Xenosophie. Bausteine für eine Theorie der Fremdheit*. Darmstadt: WBG.

Nic Craith Máiréad, Kockel Ullrich, Jöhler Reinhard (Hg.). 2008. *Everyday Culture in Europe. Approaches and Methodologies*. Aldershot, Burlington/VT: Ashgate.

Rogan Bjarne. 2008. *The Troubled Past of European Ethnology. SIEF and International Cooperation from Prague to Derry*, *Ethnologia Europaea* 38(1): 66–78.

Schiffauer Werner. 1996. *The Fear of Difference. New Trends in Cultural Anthropology*, *Anthropological Journal on European Cultures* 5(1): 49–62.

Sennett Richard. 2008. *The Craftsman*. London: Penguin.

Stöhr Walter. 1983. *Alternative räumliche Entwicklungsstrategien endogener „selektiver Eigenständigkeit“*, *Österreichische Zeitschrift für Soziologie* 8(3): 117–134.

Thomas Gary, James David. 2006. Reinventing Grounded Theory: some Questions about Theory, Ground and Discovery, *British Educational Research Journal* 32(6): 767–795.

Trepte Hans-Christian. 2004. Das Problem der „Hiesigen“ (tutejsi) im polnisch-weißrussischen Grenzraum, *Krynki: Annus Albaruthenus* 5: 67–87.

Warneken Bernd. 2006. *Die Ethnographie populärer Kulturen. Eine Einführung*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau.

Welz Gisela. 1992. Village as Ecosystem. An Environmental Approach to German Community Studies, *Anthropological Journal on European Cultures* 1(2): 81–102.

Wiegelmann Günter. 1990. *Theoretische Konzepte der Europäischen Ethnologie. Diskussionen um Regeln und Modelle*. Münster: LIT.

Wiegelmann Günter. 1995. *Theoretische Konzepte der Europäischen Ethnologie. Diskussionen um Regeln und Modelle*. Münster: LIT.

Zimmermann Harm-Peer (Hg.). 2005. *Empirische Kulturwissenschaft – Europäische Ethnologie – Kulturanthropologie – Volkskunde. Leitfaden für das Studium einer Kulturwissenschaft an deutschsprachigen Universitäten. Deutschland – Österreich – Schweiz*. Marburg: Jonas.

Wherefor a European Ethnology – and Which One? Critical Reflections on the Meaning and Purpose of an European Ethnology

Ullrich Kockel

Summary

This essay explores the contribution (European) Ethnology can make to the study of Human Ecology, raising the question of what kind of ethnology – in terms of research practice and its theoretical foundations – would be the most appropriate and useful in this context, and what is needed to achieve this. It argues that Ethnology can be seen as a scientific approach to the Local that promotes a comparative understanding of the “own” and the “other” both among humans and between human and non-human subjects, viewed as part of a “local household” (oikomene). It is also an applied regional science with a specific local and/or regional focus, relational and system-oriented, with a primarily political and socio-economic purpose; as such it concentrates on communities, and on issues such as migration and hybridization, and uses multi-sited methods. Finally, it

can be regarded as an approach to cultural philosophy that brings issues of origin, perspective and the goal (or *telos*) into view. In practice, ethnology is a cyclical process of understanding that moves through these different versions in the course of actual research.

The three approaches are not competing with one another but flowing together, building on and mutually conditioning one another. Their starting point is topography, the thorough description of place; this flows into topology – the interpretation of place with a view to improving the conditions of conviviality – and toposophy, understandings of how lived experience forms our worldview and beliefs grounded in the wisdom of place. In the question of how we express these beliefs in our definitions of the Local, the cycle, in a sense, returns to its starting point.

Ethnological concepts are “medium-range theories”; elementary ideas must be “checked out” in the concrete actuality of place. We need to cultivate an ethnology that is both: grounded and polycentric, undisciplined and open-minded, innovative and tradition-minded. Polycentrically grounded, it knows no dominant paradigm except that of diversity and ecological awareness. As a craft, it understands tradition as a process of change, and will not only observe the world but take participative action. This requires a vision of the future that is not worked out in contradistinction to the past, as is so common in socio-economic development informed by other approaches.

European Ethnology as a subject specializing in studying the Local cannot be content with the detailed description of a putatively “own” culture, because such description, if it remains unreflected, is invariably drawn upon to support the celebration of that very “own”, and the experience of old-style *Volkskunde* has demonstrated that such celebration of the “own” tends to produce disregard or indeed contempt for the “other”. Instead, it must consider the “own” always in conjunction with the “other”, because it is impossible to conceptualise either in isolation. Ethnology as applied regional science contributes to the formation of locally and spatially grounded theories that are actively geared towards socio-economic and political change.

In terms of cultural philosophy, European Ethnology can be interpreted as thinking from and with Europe. Speaking at the 2001 congress of the International Society for Ethnology and Folklore (SIEF) in Budapest, Konrad Köstlin characterized the subject as a specific form of curiosity. As an approach in cultural philosophy, European Ethnology can thus represent a point of perspective: thinking out of and about Europe, which thereby is recognised as the stand point, the location of an emic perspective.

Does a subject that calls itself “European” have any obligation, moral or otherwise, to think specifically about and for the sake of Europe, or is that a

peripheral matter? Moreover, should these thoughts be directed at what Europe can, should or may be, or should “European” Ethnology be satisfied with reflexive descriptions of European lifeworlds? As an approach in cultural philosophy, European Ethnology must face the challenge of defining Europe not just descriptively, but decidedly normatively, even while recognizing that all such definitions will remain tentative and inaccurate. How does lived experience, taking place locally, shape our worldview?

Interdisciplinary research typically takes place in eclectically composed groups where the subject disciplines remain distinct but their boundaries may become fluid. Genuine interdisciplinarity is an epistemological project concerned with the gestation of new methodologies and research questions. These build on the fundus of participating subjects, but reach out beyond these. The methodological pluralism of the subject of many names can come in most useful here. At a time of shifting paradigms, when climate change and a growing discontent with global capitalism call into question the dominant ways of looking at the world, what may appear as weaknesses from the perspective of established academic discourses may be the subject’s strengths.

The local and regional referentiality of research will reflect back on the forms of ethnological practice. This Ethnology will therefore always develop (sometimes very) differently in different locations. In the spirit of that approach, no universal answers can be given to the question of how this might look in any particular local context.

Comparative understanding – as the ancestors of Ethnology in the eighteenth century knew well – is a safeguard against xenophobic misappropriations of local specificity. In that sense Ethnology – as a deep, human ecological topography of the Hiesige that informs a comprehensive, comparative topology – contributes towards our understanding of toposophy: the wisdom of places.

Gauta 2011 m. birželio mėn.